

Eesriide sulgumise võimalikkusest näitelaval nimega Eesti

PEETER BÖTKER
Sotsioloog, Stockholm Ülikool ja Baltic and Eastern European Graduate School

Edumeelseks peetavast Eestist on lühikese aja jooksul üle rullunud kummastavad tendentsid. Kohalike valimiste eel mullu sügisel puhkes võitlus pead tõstva fašismi vastu - umbes nii võiks minu lääne teaduskolleegeid kirjeldada Eestis möllanud nn särgiskandaali. Nüüd on endise sovetirežiimi nomenklatuuri kuulunud tegelased tõstnud Eesti vabanemises esile nõukogude süsteemi juhttasandile kuulunud seltskonna. Või mis need president **Arnold Rütli** ordenite jagamine ja **Robert Närska** šokeeriv avameelitsemine muud olid.

Olen sügavalt veendunud, et enamik ühiskonnateadlast viitaks Eesti olude kirjeldamisel viivitamatult uusmarksistlikule teooriale, ja nimelt **Nicos Poulantzasele**. Et Eesti kontekstis probleemi sellisest lähtekohast arutada, tuleks tagasi minna nõukogude aega - täpsemalt nõukogude süsteemi sisu juurde. Teisalt tuleb selgeks teha mõiste „riik“. Eesti keelses sõnapruugis aetakse väga tihti segamini mõisted nagu „riigiparaat“, „ühiskond“ ja „poliitiline geograafia“, st maa-ala, kus üks kindel kodanikkond elab.

Et nõukogude süsteemi hilisemast arengust aru saada, pakun lähtepunktiks välja omaaegse Liidu valitsusjuhi **Andrei Kossõgini** reformiajastu. Just sealt algas N. Liidus nn stagnaeg ja jäi seisma kaadri normaalne rotatsioon. Kui sinani võis N. Liitu pidada sõjalis-bürokratlikuks kompleksiks, siis pärast 1965. aastat võiks tinglikult rääkida industriaal-bürokratlikust

kompleksist. Tekkis nn nõukogude aadelkond, kes taandus oma kättevõidetud positsioonidelt vaid jalad ees.

Miks tekkis Koonderakond?

Hüppame nüüd 25 aastat edasi aega, mil juba paar aastat käib perestroika. Näeme, et selles stagnaerunud süsteemis on noorem põlvkond tõstnud „vanadekodu“ vastu mässu. On käivitunud eraettevõtete loomine. Pikaajaline kontroll tootmisvahendite üle on muutumas omandiks tootmisvahendite üle. Teoreetiliselt väljendades võiks öelda, et nõukoguliku industriaal-bürokratliku kompleksi kaks osa on alustanud üksteisest eemaldumist. Bürokratlik osa on sattunud ideoloogilisse ja administratiivsesse kriisi ega suuda enam kontrollida, mis maal toimub. Industriaalne osa püüab aga enesele krahmata kõi, mis vähegi võimalik. Olen veendunud, et just see eemaldumisprotsess sundis 1991. aastal Rahvarinde kaheksat ministrit moodustama Koonderakonna, et kontrollida ja suunata erastamisprotsessi.

Kirjeldagem Eesti lähtekohata nõukogude impeeriumist väljudes. Kui industriaal-bürokratlik kompleks lagunes, olid materiaalsed ressursid ühiskonnas juba ebaproportsionaalselt jaotunud. Selle kompleksi endisest industriaalsest osast oli tekkinud uus klass, kes kohe oskas oma endisi komsomolikaaslasti bürokratlikust osast ära kasutada administratiivseteks ülesanneteks.

Riikliku omandi ümberajutamisel ja bürokratliku osa lammutamisel tekkisid uues esinejate konfiguratsioonis praod, mille kaudu sai ilmavalgust näha selline fenomen nagu **Mart Laari** valitsus. Uutel mängijatel ei olnud aga laval administratiivseid ressursse, rahvaliidumist ja sellega ühiskondlikku põimumist ega kapitali. Nii sattusidki uued jõud olukorda, kuhu olid sattunud

kogu eelmise sajandi paljud revisionistlikud erakonnad ja kuhu satuvad veel paljud uued asutatavad organisatsioonid.

misfaasiga. Organisatsioonid algab liikumine ja tuulutamine, mis toob enesega kaasa teise faasi - pragude tekkimise ja

kus poliitilisi vaateid müüdi majanduslike ambitsioonide vastu, kus kehtis tugevama õigus. Kui sellisest keskkonnast

vangi grupi noorukeid Tallinnas Balti jaama juures asunud 1924. aasta kommunistlikus riigipöörde katsetes osalejate mälestusmärgi süüdamises. Asja uurimises osales KGB uurijate kõrval ka Kalle Klandorf. Veelgi hullem oli sellele järgnevat: nimetatud härrad ei suutnud hukka mõista laste repressioonide väljamõeldud süüdistuste alusel.

Selle taustal on oht, et pikka aega just endiste esinejate mänguriistaks olnud Siseministeerium ja Politseiamet kasutavad repressiivvõimu parteilistes huvides. Nii tuleb ka aru saada väärtusloome alustamisest **Juku-Kalle Raidi** vastu seoses „särgiskandaaliga“. Siinkohal on Eesti repressiivorganid pahuksisid läinud õiguse mõistega, mida tundsid juba vanad roomlased ning mida praktiseerib iga Põhja-Euroopa riigi õigussüsteem. Võimatu on algtada väärtusloomet sellise teo suhtes, kus teo tegijal ei ole pahatahtlikku ajendit või motiivi.

Endisest sovetikompleksist pärinev aristokraatia ei suuda veel uskuda oma täielikku võimu. Kui see tõesti on nii, siis tähendab see, et inimesed endisest keskkonnast hakkavad üsna peatselt oma ümbrust kujundama, nii nagu see oli nende õnnelikul noorusajal. Paljud meist aga mäletavad väga hästi, kuidas saadi vastuhakkamisest ja teisitimõtlemisest aru „aristokraatide“ kujunemisel ja kuidas vastuhakkajatega käituti.

Seega on alust arvata, et kui endine punaaristokraatia jõuab riigiga kolmandasse faasi, on paljudel vastuhakkajatel ning teisitimõtletajatel oodata sama saatust, mis tabas 1984. aastal mind. Praegu võib seda ellu viia kas või terrorismivastase võitluse lipu all, mida näiteks Keskerakonna poliitbroilerid olidki kiired heiskama.

Oskar Kivitsi foto

Paljud osatäitjad riigilaval on oma eesmärgid ja väärtushinnangud kujundanud keskkonnas, kus poliitilisi vaateid müüdi majanduslike ambitsioonide vastu, kus kehtis tugevama õigus

Mart Laari valitsus suunas oma rünnakuteraviku riigiparaadi ümberkujundamisele, nn platsipuhastamisele, ent endisel „punasel aristokraatial“ lasti rahulikult süvendada võimupositsioone tootmisvahendite üle ja sellega enesele ressursse luua.

Mida võib tuua lähitulevik?

Vaatame organisatsiooniteooriat appi võttes, mis on toimunud 1990. aastail ja mida võib lähitulevik enda rüpes kanda.

Iga organisatsioon, ka riik, alustab muutumist üleslula-

koordinatsiooni lonkamise. Tulemuseks on sageli „verised“ konfliktid näiliselt tühistate asjade pärast. Tegelikult algab selles faasis konsolideerimine, mis lõpeb sellega, et järgmise faasi siseneb organisatsioon juba teatud jõupositsioonidel osatäitjatega. Nüüd algab uute eesmärkide juurutamine ja positsioonide betoneerimine.

Viimase aja nähtused ühelt poolt ning esinejate eesmärkide väljakujunemise miljöõ teisalt kutsuvad mind valvusele. Peame arvestama, et paljud osatäitjad riigilaval on oma eesmärgid ja väärtushinnangud kujundanud keskkonnas,

päritud arusaamadega inimesed satuvad segamatult kolmandasse faasi, hakkavad demokraatidel häirekellad lööma. Siinkohal võiks vaadata mõnd Eestis toimunud skandaali ja näha seda riigilava osatäitjate viimase aja käitumise valguses.

Punaaristokraatia kombed

Juba „Seppiku skandaal“ näitas, et paljud esinejad endisest keskkonnast ei suuda omaks võtta Lääne demokraatia eesmärgid ja kombeid. Mäletatavasti mõistis omaaegse Eesti NSV Ülemkohtu kohtunik Ain Seppik

ÜKS KÜSIMUS

Mida tähendab viimasel ajal palju kasutatud mõiste „teenuste direktiiv“?

Vastab Europarlamendi liige Tunne Kelam:

Euroopa Liidu areng on suures osas tähendanud ühtse majandusruumi loomist. Euroopa ühisturu aluseks olevas Rooma lepingus (1957) seati eesmärgiks nii kaupade, kapitali, töötajate kui ka teenuste vaba liikumine liidu piires. Nende nn nelja põhivabaduse osas on areng toimunud üsna vaevaliselt. Suurte pingutus-

tega tagati 1990. aastateks kaupade vaba liikumine. Rahaturu, tööjõuturu ja teenusturu loomine on pooleli. Eriti masendav on olukord uute liikmesriikide seisukohalt, kes on küll avanud oma ukseid vanadele olijatele, kuid oma teenustega „vana hea Euroopa“ riikidesse ei pääse (rääkimata ühepoolsetest piirangutest töötajate liikumisel). Kui ei suudeta rakendada majandusele kõige olulisemat neljast põhivabadusest, on tegelikult ohus kõik vabadused.

Osa olulistest otsustest tehakse alles praegu, uute liikmesriikide osavõtul. Teenusturu avamise kava põhjustas nii palju erimeelsusi, et Euroopa Komisjoni poolt ettevalmistatud alusdokumenti ei

suudetud enne liidu laienemist vastu võtta. Otsustav vaatus Euroopa majandusruumi edendava teenuste direktiivi kujundamisel toimus Euroopa Parlamendi veebruarikuisel plenaaristungil. Meie fraktsioon (kristlikud demokraadid ja konservatiivid - EPP-ED) läks sotsiaal-demokraatidega kokkuleppele eesmärgiga tagada direktiivile suure enamuse toetus. Selle kokkuleppe hinnaks olid aga arvukad kärped ja kompromissid, mille vastu protestis enamasti uute liikmesriikide rahvaesindajatest.

Parlamendis kokkulepitud muudatustest on olulisim sisuline loobumine nn päritolumaad põhimõttest. Ehk teisisõnu: teenuste vaba liikumise puhul ei räägita enam sellest,

et piisab teenuse osutaja päritolumaad reeglitest lähtumisest (nagu kaupade puhul). Teises riigis teenuste osutamisel tuleb järgida selle riigi reegleid, mida küll tuleb piisavalt põhjendada.

Teenuste direktiivi üldist mõju võib hinnata siiski positiivseks. Teenuste direktiiv on kodanike huvides ja tõstab Euroopa konkurentsivõimet. Teenusteturu täielik avamine looks Euroopas suurel hulgal uusi töökohti, ergutaks tervet konkurentsi ja uute teenustevormide teket. Pakkumise kasv ja hindade alanemisega laieneks teenuste kasutajate hulk. Head ideed ja rakendused jõuaksid kiiremini Euroopa kodanike teenistusse.

Kaotajad on osade vanade liikmesriikide monopoolsed ettevõtted, kes peaksid konkurentide survele muutma seniseid harjumusi ja alandama hindu. Euroopa Liidu arengule annaks teenuste vaba liikumine üliolulise tõuke. Kui võrd teenuste turg annab ca 60% EL majandustegevusest, peetakse seda puudutava direktiivi võimaluste täiemahulist ärakasutamist suurimaks reserviks Lissaboni strateegia elluviimisel (viimane on murettekitavalt hilinenud). Direktiivi jõustamiseks peavad järgmised sammud astuma liikmesriikide valitsused. Seda alates lõplikust heakskiidust kuni kümnete piirangute ja tõkete kõrvaldamiseni teenuste osutajate teelt.

Teenuste direktiivi arutelu üks praktiline järeldus on kindlasti, et Euroopa tasandi õigusloome peaks üha selgemalt kuuluma Eesti elu edendajate silmaringi.

